

A TISZATÁJ DIÁKMELLÉKLETE

169. szám

SEBŐK MELINDA

Babits a Levelek Iris koszorújából kötetében a világirodalom változatos színeit ízelgette: világirodalmi minták, filozófiai problémák és William James tudatfolyam-elmélete nyomán a szövegalkotás új lehetőségeit próbálgatta...

Filozófiai kérdések, műfaji-formai sokszínűség Babits Mihály Levelek Iris koszorújából című kötetében

Az idei évtől Diákmellékletünket a nyomtatott folyóirattal egyszerre online formában is elérhetővé tesszük. A pdf-formátumú anyagot számítógépen, tableten, okostelefonon egyaránt lehet olvasni.

A 2019. februári szám melléklete a következő címen és a lenti QR-kóddal érhető el:

tiszatajonline.hu/?p=121867

„az Ódák csakugyan nem készek, és nem szépek; -előbbutóbb mégis meglátja őket. A két kézset elküldöm, hogy ne panaszkodjék; [...] az ilyen célzatosan tartott előhangokba, mint az *In Horatium* akart lenni, rendesen belesül az ember. Mindezek még lágyak, nyúlok és szintelenek; még nincs rajtuk a bélyeg és a zsinog. [...] A színeket már látom, de nedves az ecsetem – még nem elég sűrű rajt a festék”¹ – amikor Babits Mihály Kosztolányi Dezsőnek 1904 júliusában küldött levelében a „sűrű festék” metaforával jelzett művészi hatás kikísérletezéséről írt, akkor már érelődött benne az 1909-ben megjelenő *Levelek Iris koszorújából* című kötet terve. Babits a száraz ecset és a sűrű festék esztétikai elvét, a színes újszerűsége való törekvést tudatos költészetelméleti módszerrel próbálta megvalósítani. Erre világít rá Kosztolányinak 1904 augusztusában írott levelében „mindannyian keressük az új formát, és ezt egy nagyon régi formában találtuk meg. Érezzük azt a szörnyű dallamuntságot, ami elveszi kedvünket legszebb énekeinktől, hogy nem tudunk új ruhát adni nékik”.² A régi és az új egymásba játsása volt tehát az induló Babits poétikai elképzelése. A szellemi elődeivel párbeszédet folytató költő, régebbi művek szöveghálójának együtteséből próbálja összefonni leveleinek sokszínű koszorúját.

¹ Babits Mihály – Kosztolányi Dezsőnek 1904. július 24. előtt írt levele = *Babits Mihály levelezése 1890–1906*, s. a. r., Zsoldos Sándor, Budapest, Historia Litteraria Alapítvány – Korona Kiadó, 1998, 86–87.

² Babits Mihály – Kosztolányi Dezsőnek 1904. augusztus 20-án írt levele = *BML*, i. m., 95.

Az 1908 szeptemberében a nagyváradai *A Holnap* antológiában közölt versek (*Turáni induló, Vérivó leányok, Theosophikus énekek, Golgotai csárda, Fekete ország*) zajos sikere után az intertextualitásra épülő alkotói módszer még tudatosabban alkalmazott védekező eszközként szolgált. *A Holnapban* megjelenő versek kritikája igen érzékenyen érintette a szorongó, ugyanakkor a költészet sokszínűségének bemutatására törekvő költőt. A meg nem értés fájdalmaról panaszkodik Juhász Gyulának küldött levelében 1908 szeptemberében: „A kapott kritikákat, ami az én darabjaimat illeti, elég furcsának és ferdének találtam. [...] Csakugyan a pour épater les bourgeois elvei látszanak verseimen, amiket pedig nem vallok. Ez a sajtáságos dualizmus életem és költészetem között, most, hogy a nyilvánosság erős világításában látom, bánt kissé. [...] Lehetőleg nyilvánosságra hozom legjobb verseimet, hogy megnyerjem azokat is, akiket a Holnapban megjelentek vadsága elidegenített”.³

A megfelelési kényszer, verseinek esztétikai minősége, a kortársaitól való hangnembeli és tematikai elkülönülés és a teljesség iránti vágy foglalkoztatta a fiatal Babitsot. A sokszínű Iris beszédes színpadot megfestő kötet verseiben többször vall az ezerarcú világ megismerésének vágyáról és az újszerű kifejezés poétikai elvéről:

„Ekként a dal is légyen örökkön új,
a régi eszme váltson ezer köpenyt,
s a régi forma új eszmének
öltönyeként kerekedjen újra.”

(In Horatium)

„Idézz fel nékem ezer égi képet
és földi képet, trilliót ha van,
sok földet, vizet, új és régi népet,
idézz fel, szóval, teljes enmagam”.

(Himnusz Irishez)

Az újfajta költői kifejezést kereső, a teljesség igényére törekvő Babits első kötetét a korabeli recepció azonban ambivalens megítéléssel fogadta. Babits 1909 nyarán ismét támadások keresztüzébe került. Szilágyi Géza az *Új Idők*ben elismeri ugyan a költő mesteri nyelvművészetét, mégis azt írja: „Nagyívű lendület nincsen verseiben, sokszor valami hidegség és szárazság teszi rideggé vagy bágyadttá sorait”.⁴ Bresztovszky Ernő a *Népszavában* megjelent le-sújtó kritikájában olvashatjuk: „Ebből a könyvből nem tudom meg, ki ez a Babits. [...] Tud banni a nyelvvel, [...] de nem poéta. Sok Babits írta ezeket a verseket, mindegyiket más. [...] Babitsot azért nem lehet begyömöszölni a magyar irodalom legújabb skatulyájába, mert nem egyéniség.”⁵ Bródy Miksa a *Magyar Hírlapban* szintén az eredetiség hiányával vádolja: a „virtuóz elfárad. Teljesen elomposodik [...] s originalitása egy költőtlen szárazságban merül ki”, „nem tudok felmelegedni mellette, elvitatok tőle minden költőiséget”, „nem költő, hanem dilettáns”.⁶

³ Babits Mihály – Juhász Gyulának 1908. szeptember 23-a után írt levele = *Babits Mihály levelezése 1907–1909*, s. a. r. Szőke Mária, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2005, 128.

⁴ Szilágyi Géza, *Versekről*, *Új Idők*, 1909. júl., 32.

⁵ Bresztovszky Ernő, *Új emberek új könyvei*, 1909. júl. 18., 6.

⁶ Bródy Miksa, *A Nyugat két költőjéről*, *Magyar Hírlap*, 1909. máj. 28., 3.

Ugyanakkor a „Próteuszként változó” Babits többszölamú kötetét Gellért Oszkár 1909 júniusában levélben köszönti: „Magyarországon ilyen első könyve még senkinek meg nem jelent.”⁷ Schöpflin Aladár a *Vasárnapi Újság*ban a kötet kétségtelen értékeit méltatja: „Babits Mihály a legérdekesebb jelenségek egyike [...] Kiválóképpen intellektuális lélek, minden az értelmén, a tudaton szűrődik át benne. [...] Sokféle ismerete – bár inkább rejt, mint hirdeti – bámulatot kelt.”⁸ Ignótus a *Nyugat* 1909. július 16-i számában elismerően nyilatkozik: „Babitsnak kultúr-szerelmei vannak [...] E. A. Poe-tól Swinburne-ig keresgélem, ki mindenkinek a nevelése ez a mégis magában álló kötet.”⁹

A *Levelek Iris koszorújából* kötet valóban többféle szólammal játszik: az antik görög-római lírikusoktól a 19. századi amerikai költészetig a világirodalom sokféle hagyománya érzelhető költői világán. Babits még első kötetének megjelenése előtt, 1908 nyarán járt Olaszországban. Az itáliai utazásból gazdag élményekkel tért meg: velencei-firenzei útján kezdte el tanulmányozni Dantét, megvette D’Annunzio, Carducci költeményeit, elkezdte olvasni Coleridge-ot. A gazdag műveltséganyagból táplálkozó poétikai elképzeléseit már első kötetében is igyekezett megvalósítani. A fiatal költő intertextuális játékaiknak teremtő fantáziájával időbeli szakadékokat ível át: mindig más szövegek hatáslélektani párhuzamaival folytat dialógust. A kötetben megkülönböztethetjük a szó szerinti idézeteket, az utalásokat, a közismert szövegrészek integrálását vagy a nehezebben megfejthető, lappangó intertextusokat. Az intertextualitás a legkülönbélebb poétikai eljárásokkal: verscímekben feltüntetett utalásokkal, motívumok felidézésével, szó szerint átvett idézetek vagy fordítások beemelésével, a versnyelv és a -forma stílusimitációs költői játékkal van jelen. A verscímben is megidézett Horatius (*In Horatium*) vagy Zrínyi (*Zrínyi Velencében*) éppúgy a vers szerzőteremtő inspirálója, mint az „Odi profanum vulgus et arceo” szó szerinti fordítása az *In Horatiumban*, a *Sunt lacrimae rerum* eredeti Vergilius-sor címbe emelése. A homéroszi–Arany János-i eposzokra való rájátszás figyelhető meg a *Darutörpeharcban*, a Vörösmarty-tradíció továbbbélésére találunk példát a *Zrínyi Velencében* szonett „élni és halni kell; mely ápol s eltakar” sorában. A magyar hősi múltat idéző, Velencében járó ifjú Zrínyi, a későbbi hadvezér költő-Zrínyi, a *Szigeti veszedelem* reminiscenciái, a Vörösmarty-allúziók, valamint a költőlélet státuszán töprengő lírai én situációja adja a vers intellektuális élménysorát. Babits a szonettben az emlékezet egyedi működtetésével: intellektuális rétegzéssel, tudatos rájátszással valósítja meg poétikai elképzeléseit.

Babits egész életében fáradhatatlanul dolgozott a világlíra nagyjainak tolmácsolásán. Első kötetének megjelenéséig több műfordítása jelent meg Verlaine-től, Baudelaire-től, Heinétől, Nietzsche-től, Leconte de Lisle-től, Swinburne-től és az amerikai irodalom tárgyköréből. Edgar Allan Poe fantaszitkuma, Longfellow műveltsége és Whitman sorainak szabad áradása is felfedezhető a *Levelek Iris koszorújából* kötet élményvilágán: a *Sírvers*, a *Régi szálloda*, a *Városvég*, a *Vérivő leányok*, *A halál automobilon*, *A templom! Röpül!*, *A világosság udvara* néhány motívuma, hangulati hatása E. A. Poe bizarr, félelmetes világát idézik. Babits 1904 nyarán – György Oszkár egyetemi hallgatótársa ösztönzésére – kezdi el olvasni Henry Wadsworth

⁷ Gellért Oszkár – Babits Mihálynak 1909 júniusában küldött levele = *Babits Mihály levelezése 1909–1911*, s. a. r. Sáli Erika, Tóth Máté, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2005, 19.

⁸ Schöpflin Aladár, *Irodalom és művészet – Levelek Iris koszorújából*, *Vasárnapi Újság*, 1909. jún. 27., 551.

⁹ Ignótus Hugó, *Babits – Levelek Iris koszorújából*, *Nyugat*, 1909. júl. 16.

Longfellow-t, kinek *Tales of Wayside Inn* című kötete ihlető élménye lett a *Golgotai csárda* című versének. Bár a művet egy passió-ének dallamára írta, a költemény eredeti címével (*Wayside Inn*) mégis Longfellow-ra utal. A *Mozgófénykép* szabadon áramló soraiban Walt Whitman *Halál-énekének* motívumai ismétlődnek: az éj, a halál, a tenger. A mozgófénykép pergetett soraiban a whitmani szabadvers jellegzetes stílusalakzatai (szabad mondatszerkesztés, gondolatritmus, párhuzamos szerkesztés, félsorismétlés) fedezhetők fel. Az intellektuális rétegzés további kiváló példái a Dante-tercinákat utánzó *Az örök folyosó*, a Baudelaire-ihlette *Tüzek*, a Swinburne egyéni szókapcsolatainak leleményéből táplálkozó *Indus*, a schopenhaueri *Recanati*, a Nietzsche hatása alatt keletkezett *Hegeso sírja*.

A verseket átszövő kulturális utalások mellett a versformák és -műfajok változatossága jellemzi az Iris-kötetet. Babits sokféle verstípust kipróbál: a lírai ént multiplikáló, a versírás technikájának széles palettáját ismerő költőként lép a magyar irodalom színpadára. A forma-és műfajvariációk gazdagságát bizonyítja az alkaioszi strófában írt ódai-himnikus hangvételű *In Horatium*; a szapphói strófa szabályait követő *Óda a Bűnhöz*, a páros rímű impresszionista tájképeket felvillantó *Messze... messze*; a belső lelki tájat bemutató refrénes szerkezetű *Éjszaka*; az összetett tapasztalati élmény ihlette tudatlíra darabja, az *Anyám nevére*; a nominális felsorolás, az ismétlődés és a halmozás alakzatait sűrítő fantasztikus látomás, a *Fekete ország*; a kötet jó néhány alkotása pedig tökéletes petrarcai szonett. A formailag kötött szonettek is műfaji változatosságot mutatnak: a Zrínyi Velencében szerepvers, az Itália vallomás, a *Szőlőhegy télen* tájvers, *A lírikus epilógja ars poetica*.

A kötetet nyitó himnusz is jól szemlélteti a fiatal Babits filozófiai-világirodalmi érdeklődését, szövegalkotói szemléletét. Az *In Horatium* kézírata már 1904-ben elkészült. A verscím is jelzi az odafordulás és elutasítás kettősségét: antik elődjét választja mintául, hogy kifejezhesse elkülönülését. Az *Odi profanum vulgus et arceo* kezdetű Horatius-versszak lefordításával fogalmazza meg saját költői programját: vagyis „carmina non prius audita / ... canto” – „hadd dalolok soha nem hallott verseket”. S bár elutasítja a horatiusi „arany középszert”, a szó szerinti idézet felülírja a kirekesztés szándékát. A több évszázados hagyománnyal rendelkező múlt öröksége ad alkalmat arra, hogy üzenjen a jövő számára: vagyis „a soha-meg-nem-elégedés” himnuszt, a régi formába öltözött, új eszmét és az örök változást, a „százszínű” költészet „kúszta, kerek koszorúját” hirdethesse. A herakleitoszi örök változás elvével („s nem lépsz be kétszer egy patakba”) igazolja a szakadatlan nyugtalanságban kiteljesedő sokféle álarcot viselő újszerűség költői programját. Az *In Horatium* ellenpólusa a kötetet záró *A lírikus epilógja*. A petrarcai szonettben írott ars poetica a schopenhaueri-nietzschei filozófia élményrétegeiből táplálkozik.¹⁰ A kifejezhetőség kételyei közt vívódó lírai én a mindenség utáni vágyát fejezi ki. Babits egyik vallomásában olvashatjuk: „Egyetemi hallgató koromban [...] filozófusokat kezdem olvasni: Nietzschét (Zarathustra), James pszichológiáját, Schopenhauert, Spinozát.”¹¹ William James tudatfolyam-elmélete, valamint Schopenhauer-Nietzsche-Spinoza gondolatrendszere határozta meg a fiatal Babits filozófiai szemléletét (Bergson csak

¹⁰ A Babits-versben: „A világ az én képzetem” (Schopenhauer: *A világ mint akarat és képzet*), valamint a „vágy nyíla” (Nietzsche: *Im-igyen szóla Zarathustra*) schopenhaueri-nietzschei eszmék problémái körvonalazódnak. Ezt a problémát boncolgatja Rába György is *Babits Mihály költészete* című kötetében, Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1981, 17–20.

¹¹ Babits Mihály nyilatkozata = „Itt a halk és komoly beszéd ideje,” *Interjúk, nyilatkozatok, vallomások*, szerk., Téglás János, Cseleddömölök, Pauz-Westermann Kiadó, 1997. 34.

a második, *Herceg, hátha megjön a tél is!* kötet verseinek lesz teremtő inspirálója). Az Iris-kötetben schopenhaueri feltörésre váró, ám megismerhetetlen vak dió-metaphora és az ezzel szemben álló, a nietzschei filozófiából ismert „vágy nyila” kifejezés, valamint a Spinoza által megfogalmazott „vágy” és „vak akarat” nem csupán *A lírikus epilógja* alapproblémája, hanem az egész kötetet átszövő ellentétes motívumok egymásnak feszülő viszonyrendszere. A szabadság és a rabság, a minden és a semmi, az alany és a tárgy, a kezdet és a vég, az ezer és az egy, a vágy és a kudarc ellentétes fogalmainak kettőssége figyelhető meg a kötet egészében. A „semmi és a minden”; a feketeség és a színesség, az egy és az ezer, az unalom és a teljesség vágyának ambivalens problematikája a *Himnusz Irishez* vers szövegvilágában többször visszatér:

*„Sötét van. Hol az ezer szín? Mivé lett?
Hol az ezer tárgy külön élete? ...*

*Egy-semmi! Minden-semmi! Színek nélkül
ragyogó semmi! Únlak, hagyj te most!
Sokszorzó lelkem veled nem elégül,
meddő szám, mely nem szoroz, se nem oszt.
Ért gyümölcsnedvvel, fejem telve vággyal,
vágyaim súlya nyomja vánkösöm”.*

Iris beszédes színpadot nyitja meg a *Messze... messze...*, mely a szabadságra vágyakozó lélek rezignált lemondásával zárul:

*„Ó mennyi város, mennyi nép,
Ó mennyi messze szép vidék!
Rabsorsom milyen mostoha,
hogymind nem láthatom soha!”*

A rabság, a sötétség, a bezártság konnotációs jelentésárnyalatai megfigyelhetők: a *Sunt lacrimae rerum, Anyám nevére, Sírvers, Fekete ország* versekben; míg a vágy, a sokféleség, a teljesség motívumaira bukkanunk a *Tüzek, Éjszaka, Aliscum éjhajú lánya, Mozgófénykép, Vérivó leányok, Sugár, Húnyt szemmel* című költeményekben. Néhány műalkotás, mint *A lírikus epilógja, a Himnusz Irishez, a Messze... messze..., a Teosophikus énekek* vagy a *Recanati* a minden és a semmi, a vágy és a kudarc ellentmondásos feszültségét egyaránt kifejezi. Leopardi vágyakozó lelkének sóvárgását és a sorsába beletörődő, vágyairól teljesen lemondó lírai énpesszimizmusát tökéletesen érzékelteti a *Recanati*: „vágyam van és semmire sincs vágyam” sora.

Dienes Valéria „kérdőjelállapot”-nak nevezte Babits intellektuális vívódását: „Sohasem akarta egészen elárulni magát, azért menekült mindenből az ellenkezőbe és vissza. [...] Mindent meg akart próbálni, minden hangszert, minden skálát, minden dallamot.”¹² A Dienes Valéria által is felvázolt bináris oppozíciók Spinoza, Schopenhauer és Nietzsche gondolkodásában keresendők, hiszen az első kötet megjelenéséig főként ezek a filozófusok formálták Babits világnézetét. Spinoza *Etikájából* ismert vágyat keresztező kötelesség; Nietzsche görög-szégyenszménye: vagyis Dionüszosz tragikus életigenlése és Apollón mértékletessége; a scho-

¹² Dienes Valériát idézi Rába György, *Babits Mihály költészete*, Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1966, 14.

penhaueri akaratból eredő vágy beteljesületlensége, az egész világ megismerése, majd az arról való lemondás a fiatal Babits „kérdőjelállapotai”.

Az elmúlt tíz év recepciója egyértelműen kimutatja Babits költészetének eltérő világirodalmi mintákat integráló formai-tematikai sokszínűségét. Rába György intellektuális költészetannak, „új kifejezésmódokat dúsító asszociációs gazdagság”-nak¹³ tekinti a fiatal Babits líráját. Sipos Lajos szerint a fiatal Babits megtapasztalja, hogy „klasszikus verseket idéző al-lúziókkal, textusok átvételével a vers a partikuláris személyiség deskripciója helyett összetettebb, bonyolultabb, sejtetetőbb, izgalmasabb lesz.”¹⁴ Kelevéz Ágnes mindent átszövő intertextualitásnak nevezi azt a módszert, ahogyan Babits tudatosan választja verseinek „alapsztruktúrájaként a régít az újjal nem egyszerűen szembeállító, hanem bonyolult rájátszásokkal egymással összekapcsoló, az intertextualitásra hangsúlyosan ráépülő poétikai formát”.¹⁵ Gintli Tibor is példákkal támasztja alá, hogy a babitsi „mű befogadása elválaszthatatlan a háttörténettől. [...] Beszédmódja a személyesség korlátozása, a lírai szubjektumról az alkotásra helyezett hangsúly, s ezzel összefüggésben a míveség, a fokozott műgond tudatos érvényesítése.”¹⁶

Babits *Levelek Iris koszorújából* kötete megvalósítja a különböző világirodalmi hatásokat ötvöző lírai festmények intertextuális nyelvi játékait; felfedezi a szövegek nyitottságát, a világirodalomból kölcsönzött líramodell eszközként szolgál a költői én kifejezésére. Kötete újdonság abban a tekintetben is, hogy Baudelaire *Les Fleurs du Mal* kötetét magyarul tolmácsoló és annak ciklusait jól ismerő költő nem a baudelaire-i kötetkompozíciós elv mentén halad, hanem a költészetet egyetlen folyamként értelmezi. Babits nem csupán eltávolodik a romantikus versbeszédtől, hanem költői nyelvében túllép a szimbolizmuson. Poétikai elvében a világ teljes megismerésére és átélésére törekedett. Egyetemistaként Alexander Bernát vagy Pauler Ákos óráin őt is foglalkoztatta az amerikai filozófus-pszichológus William James tudatfolyam-elmélete. 1904 tavaszán Pauler Ákos *A pozitív tudomány elmélete* című előadásait valószínűleg meghallgatta, mivel Pauler épp Babitsot bízta meg az *American Journal of Psychology* amerikai pszichológiai folyóirat ismertetésével. Mindemellert a William James tanaiból doktoráló (*A közvetlen tapasztalás összefüggés-rendszere*) matematika-filozófia szakos Zalai Bélával folytatott baráti beszélgetések is arra ösztönözték, hogy az irodalom filozófiai-lélektani megközelítését vizsgálja. Zalai Bélától kölcsön is kérte William James *Psychologie und Erziehung* német nyelvű kötetét. 1904-ben írja erről a filozófiai élményéről: „legkivált az amerikai modern lélektant törekedtem megismerni; nagy lelkesedéssel olvastam Jamest”.¹⁷ Az 1903 ősztől Zalaival szorosabb baráti kapcsolatba kerülő Babits költészetelméleti nézete

¹³ Rába György, *A versírás mint aranycsinálás = Az ünneptől a hétköznapi ünnepek felé, Babits és a százéves Nyugat költői*, Budapest, Argumentum Kaidó, 2008, 101.

¹⁴ Sipos Lajos, *Világ- és magyar irodalmi példák között: A lírikus epilógja és az In Horatium.* = Uő., *Moder-nitások, alkotók, párbeszéd*, Szombathely, Savaria University Press, 2016, 225.

¹⁵ Kelevéz Ágnes, *A fiatal Babits költői menedéke: az intertextualitás = Egy közép-európai értelmiségi nap-jainkban. Tverdota György 65. születésnapjára*, szerk., Angyalosi Gergely, E. Csorba Csilla, Gintli Tibor, Veres András, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2012, 214.

¹⁶ Gintli Tibor, *A Babits-líra viszonya a modernséghez.* = Uő., *Irodalmi kalandtúra*, Budapest, Magyar Irodalomtörténeti Társaság, 2013, 84, 90.

¹⁷ Babits vallomása = Uő., *„Itt a halk és komoly beszéd ideje”. Interjúk, nyilatkozatok, vallomások*, szerk., Téglás János, Celdömölk, Pauz-Westermann, 1997, 9.

az állandóan alakuló folyamatosság összetett elve, amelyről beszámol Kosztolányinak küldött levelében is 1904 novemberében: „Az ember azt képzelné, hogy valahol ott lenn, folyamának a mélyén [...] ott lenn valahol, egész csöndben mégis képek alszanak, képek bizony, végig megszakítatlanul [...] képei a világnak úsznak [...] képmedre van a folyamomnak; [...] egy képszalag képezi életem alaprétégét [...] egy nyúló és összefüggő képszalagon”.¹⁸ A Kosztolányinak küldött levélben kifejtett elmélet szerint a fiatal Babits a világ teljességét, a sokféleség megtapasztalását a tudatban tükröződő képek összefüggésével próbálta megragadni. Ez a poétikai modell némiképp összefüggésbe hozható Zalai Béla metafizikai-ismeretelméleti rendszertanával is, mely szerint egy „gondolat, érzés vagy akár összetett jelenség [...] több ízben jelentkezik, s az egyén erősen érintetté válik ezektől az egymással összefüggő gyakran kízó, gyakran bátorító, de mindig izgató tartalmaktól”.¹⁹ Ha a *Levelek Iris koszorújából* kötet egyedi szerkezete nem a versek sorrendjében vagy csoportosításában, hanem a szövegek „összjátékában”, „a versek poétikájának és motívumainak egybejárásában”²⁰ rejlik, a globális összefüggésrendszer megteremtésére való törekvés a Zalai- és a James-féle asszociatív logikán alapuló líramotívumok áradásának költői elvét erősíti.

Babits a *Levelek Iris koszorújából* kötetében a világirodalom változatos színeit ízelgette: világirodalmi minták, filozófiai problémák és William James tudatfolyam-elmélete nyomán a szövegalkotás új lehetőségeit próbálgatta. Az európai és az amerikai modernséggel közeli kapcsolatban álló Babits 1909-ben megjelent első kötete attól különösen modern és újszerű, hogy kételyeit, ambivalens élményeit a teljesség igényével igyekezett megalkotni. Műalkotásait az összefüggő képszalag elméletével és a művészeti élmények együttes kifejezésével tudta megvalósítani. Schöpflin Aladár 1909 nyarán a Vasárnapi Újságban közölt recenziójában megsejti a fiatal költő poétikai kísérletét, újszerű versalkotói módszerét, vagyis a szövegek belső dinamizmusát, a William James-féle tudatfolyam koherens szövegáradását, mikor felfedezi, hogy Babits első kötetében: „a tudós képzettségen alapuló gondolatok nem sorakoznak mereven, elvontan egymás mellé, hanem elevenen, folyamatos mozgásban, ritmikusan, izgatódva lebegnek, [...] a gondolatok és az érzések összetalálkoznak a költészet magaslatain, [...] egy nagy tehetségű, finom szellemű, érdekes egyéniségű költő lép benne közönség elé”.²¹

¹⁸ Babits Mihály – Kosztolányi Dezsőnek, Budapest, 1904. november 17. = *BML*, i. m., 128.

¹⁹ Zalai Béla, *A metafizika mint perszeveráló szükségletek szimbolikus összefüggése* = *Uő., A rendszerek általános elmélete*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1984, 37.

²⁰ Gintli, i. m., 76.

²¹ Schöpflin, i. m., 552.